INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA ESTETIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH (FALSAFA FANLARI MISOLIDA)

Odinaxon Adhamovna Adhamova[a,*], Dilfuzaxon Alishar qizi Yo‘ldosheva[b]

[a] *Farg‘ona davlat universiteti magistranti*

[b] *Farg‘ona davlat universiteti o‘qituvchisi, pedagogika fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD)*

✉ odinaadhamova1@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada integrativ yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarda estetik kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning falsafiy-pedagogik asoslari va amaliy mexanizmlari tadqiq etilgan. Falsafa fanlari («Falsafa», «Estetika», «Etika», «Madaniyatshunoslik») hamda pedagogik turkum fanlarining fanlararo integratsiyasi orqali talabalarda estetik idrok, badiiy tafakkur, aksiologik baholash va kasbiy-ijodiy kompetensiyalarni shakllantirish mazmuni yoritilgan. Shuningdek, globallashuv va axborot makonidagi g‘ayriestetik tahdidlar sharoitida bo‘lajak pedagoglarning estetik immunitetini mustahkamlash, bosqichma-bosqich («1–4-kurslar kesimida») rivojlantirish tamoyillari hamda «Estetik tarbiya klasteri» modelining metodik imkoniyatlari ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar

integrativ yondashuv, estetik kompetentlik, bo‘lajak o‘qituvchi, falsafa fanlari, estetik ta’lim va tarbiya, estetik tafakkur, fanlararo integratsiya, aksiologik yondashuv, estetik immunitet, metodika.

DOI: 10.5281/zenodo.24501654

KIRISH

Mamlakatimiz taraqqiyotining yangi bosqichida «Inson qadri uchun» hamda «Inson – jamiyat – davlat» tamoyillari asosida uzluksiz ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, pedagog kadrlar tayyorlash sifatini xalqaro standartlar darajasiga olib chiqish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan «O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi»da o‘quv dasturlarida nazariy bilim berishdan amaliy ko‘nikma va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan ta’lim tizimiga bosqichma-bosqich o‘tish zarurligi alohida ta’kidlangan [1]. Ushbu strategik vazifa bo‘lajak o‘qituvchilarda nafaqat tor doiradagi fan bilimlarini, balki yuksak ma’naviy-axloqiy dunyoqarash va kasbiy-estetik kompetentlikni integrativ asosda rivojlantirishni taqozo etadi.

Zamonaviy ta’lim jarayonida bo‘lajak o‘qituvchining estetik kompetentligi uning voqelikdagi go‘zallik va ulug‘vorlikni teran idrok etishi, pedagogik faoliyatni ijodkorlik hamda nafosat qonuniyatlari asosida tashkil eta olishi, shuningdek, o‘quvchilarda sog‘lom estetik didni tarbiyalash qobiliyati bilan belgilanadi. Biroq amaliyot tahlili shuni ko‘rsatmoqdaki, oliy pedagogik ta’lim jarayonida falsafiy turkum fanlar (falsafa, estetika, etika, madaniyatshunoslik) va mutaxassislik fanlari o‘rtasidagi mazmuniy uzviylik yetarli darajada ta’minlanmagan. Ko‘p hollarda estetika va falsafa fanlari abstrakt nazariy tushunchalar doirasida o‘qitilib, bo‘lajak o‘qituvchining kelgusidagi kasbiy-metodik faoliyati bilan integratsiyalanmay qolmoqda. Shu bois falsafa fanlari misolida integrativ yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarda estetik kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish dolzarb ilmiy-pedagogik muammo hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy va estetik kompetentligini rivojlantirishning falsafiy, psixologik hamda pedagogik asoslari mamlakatimiz olimlaridan Abdulla Sher, R.Mavlonova, B.Xodjayev, Sh.Urakov,

A.Sulaymonov, D.Umarova, N.Yuldasheva, D.Murodova va boshqalarning tadqiqotlarida atroflicha o‘rganilgan. Xususan, faylasuf olim Abdulla Sher estetik tarbiyaning jamiyat taraqqiyotidagi hal qiluvchi o‘rnini tahlil qilar ekan, «estetiklashgan shaxs jamiyatni estetiklashtiradi, estetiklashgan jamiyat esa, o‘z navbatida, yangi darajadagi estetiklashgan shaxsni yaratadi va shu tartibdagi o‘zaro ta’sir millatning qadam-baqadam komillik darajasiga ko‘tarilishi uchun xizmat qiladi» [2, b. 184], deya ta’kidlaydi. D.Umarovaning ilmiy izlanishlarida esa «ommaviy madaniyat»ning g‘ayriestetik ta’sirlariga qarshi kurashda estetik tarbiya va badiiy tafakkurning himoya mexanizmlari yoritib berilgan [7, b. 75].

Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi (MDH) olimlaridan I.Zimnyaya, B.Yusov, N.Volkov, T.Ilina, N.Rostovsev, I.Mixaylovlarning ishlarida kompetensiyaviy yondashuvning nazariy asoslari hamda pedagogik ta’limda estetik madaniyatni shakllantirish metodikasi tadqiq etilgan. Xorijiy tadqiqotchilardan X.Ortega-i-Gasset [8], M.Bennett, P.Adler, C.Grant, W.Gudykunstlarning asarlarida madaniyat falsafasi, estetik qadriyatlarning shaxs dunyoqarashiga ta’siri hamda madaniyatlararo muloqotda estetik idrokning roli ilmiy jihatdan asoslangan.

Tadqiqot metodologiyasi falsafiy-aksiologik, tizimli-faoliyatli hamda integrativ yondashuvlarga tayanadi. Maqolada ilmiy-pedagogik adabiyotlarni qiyosiy tahlil qilish, oliy ta’lim o‘quv dasturlarini kontent-tahlil etish, modellashtirish, pedagogik kuzatuv hamda tizimlashtirish metodlaridan foydalanildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot doirasida olib borilgan nazariy-metodik tahlillar shuni ko‘rsatadiki, shaxsda estetik kompetentlikni rivojlantirish oiladan boshlanib, maktabgacha, umumiy o‘rta, o‘rta maxsus va oliy ta’lim bosqichlarida izchil davom etadigan uzluksiz jarayondir. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrdagi 1059-son qarori bilan tasdiqlangan «Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi»da ham yosh avlodda badiiy-estetik didni shakllantirish hamda umumta’lim muassasalarining «Tarbiya» fani o‘qituvchilarini tayyorlash tizimini takomillashtirish ustuvor vazifa etib belgilangan [5]. Biroq amaldagi o‘quv dasturlarida estetik bilim va dunyoqarashning falsafiy mohiyatini ochib beruvchi integrativ modullar yetarli emasligi kuzatilmoqda.

Bugungi kunda estetika fanining tadqiqot maydoni tobora kengayib, tibbiyot estetikasi, ekologik estetika, texnika estetikasi (dizayn), axborot makoni estetikasi kabi zamonaviy yo‘nalishlar shakllandi. Bu holat bo‘lajak o‘qituvchidan keng qamrovli falsafiy-estetik tafakkurni talab etadi. Chunki globallashuv va raqamli axborot oqimi sharoitida yoshlar ongiga «fetish-estetika» (yuzaki, yaltiroq iste’molchilik estetikasi), «ommaviy madaniyat» namunalari hamda zo‘ravonlik va g‘ayriaxloqiy g‘oyalarni estetika niqobi ostida targ‘ib qiluvchi axborotlar (subliminal ta’sirlar, yashirin kadrlar, buzg‘unchi submadaniyatlar) jiddiy tahdid solmoqda [4, b. 140]. Xorijiy universitetlar tajribasi, xususan, Garvard universitetida estetika yo‘nalishida 3 ta ilmiy markaz va 46 ta o‘quv kursi, Oksford universitetida esa alohida fakultet doirasida 66 ta fan o‘qitilishi bo‘lajak mutaxassislarning estetik tafakkurini rivojlantirishga strategik ahamiyat qaratilayotganini tasdiqlaydi.

Falsafa fanlari misolida integrativ yondashuvni joriy etish — «Falsafa», «Estetika», «Etika» va «Madaniyatshunoslik» fanlarining g‘oyaviy-nazariy tushunchalarini (borliq va go‘zallik, kategoriya va mezon, qadriyat va ideal, garmoniya va mutanosiblik) pedagogika va o‘qitish metodikasi fanlari bilan uzviy bog‘lashni nazarda tutadi. Ushbu integratsiya quyidagi uch asosiy yo‘nalishda amalga oshirilishi maqsadga muvofiq:

1. Mazmuniy integratsiya: falsafiy fanlar mavzularini bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy-pedagogik faoliyatiga yo‘naltirish (masalan, «Go‘zallik va ulug‘vorlik kategoriyalari» mavzusini dars dizayni, o‘qituvchi nutqi va muloqot madaniyati bilan bog‘lab o‘qitish);

2. Texnologik-metodik integratsiya: seminar va amaliy mashg‘ulotlarda keys-stadi (case-study), muammoli vaziyatlar tahlili, falsafiy-estetik esse, badiiy asarlarning aksiologik dekonstruksiyasi hamda loyiha metodlaridan foydalanish;

3. Shaxsiy-aksiologik integratsiya: talabalarda yuzaki «ommaviy madaniyat» mahsulotlari bilan haqiqiy san’at va ma’naviy qadriyatlarni farqlay olish, ya’ni tanqidiy-estetik immunitetni shakllantirish.

Tadqiqot natijasida oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak o‘qituvchilarning estetik kompetentligini bosqichma-bosqich rivojlantirishning integrativ tizimi hamda «Estetik tarbiya klasteri» modeli ishlab chiqildi. Unga ko‘ra, talabalarning o‘quv kurslari kesimidagi rivojlanish trayektoriyasi quyidagi jadvalda tizimlashtiril-

gan:

Bosqich (kurs)	Yetakchi pedagogik tamoyil	Integrativ falsafiy-estetik mexanizmlar	Shakllanadigan asosiy kasbiy-estetik sifatlar
1-kurs (Adaptiv-propedevtik bosqich)	«Eshitdim – ko‘rdim – bajardim»	«Falsafa» va «Etika» fanlari doirasida estetik idrok, kuzatuvchanlik va ma’naviy-axloqiy mezonlarni o‘zlashtirish.	Estetik sezgirlik, mafkuraviy-estetik immunitet, halollik, kasbga sadoqat.
2-kurs (Nazariy-aksiologik bosqich)	«Bir ziyoli – o‘n besh talabaga ma’naviy ustoz»	«Estetika» va «Madaniyatshunoslik» fanlarini ustoz-shogird an’analari hamda madaniy-ma’rifiy loyihalar bilan integratsiyalash.	Estetik did, xolislik, bag‘rikenglik, tashkilotchilik va muloqot madaniyati.
3-kurs (Metodik-ijodiy bosqich)	«O‘rganamiz – o‘rgatamiz»	Falsafiy kategoriyalarni o‘qitish metodikasi bilan uyg‘unlashtirish, keys-stadi, dars dizayni va «Mobil guruhlar» faoliyati.	Innovatsion-badiiy tafakkur, yaratuvchanlik, pedagogik dizayn ko‘nikmasi.
4-kurs (Kasbiy-refleksiv bosqich)	«Talaba talabaga – ustoz, talaba talabaga – shogird»	Malakaviy amaliyot jarayonida «Onlayn volontyor-pedagoglar» va «Yosh mutaxassislar» klasteri orqali mustaqil estetik-tarbiyaviy faoliyat yuritish.	Kasbiy mas’uliyat, tashabbuskorlik, mustaqil estetik baholash va refleksiya.

Mazkur tizim «Oliygoh – maktab – madaniyat muassasalari – ilmiy tashkilot» hamkorligiga asoslangan «Estetik tarbiya klasteri» doirasida amalga oshirilganda, nazariy falsafiy bilimlar bevosita pedagogik amaliyotga transformatsiya qilinadi. Natijada bo‘lajak o‘qituvchi nafaqat o‘z fanining bilimdoni, balki o‘quvchilar qalbida go‘zallik va ezgulikka intilish tuyg‘usini uyg‘ota oladigan yuksak madaniyatli shaxs sifatida shakllanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, integrativ yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarda estetik kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish zamonaviy pedagogik ta’limning eng muhim talablaridan biridir. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy-metodik xulosalarga kelindi:

1. Bo‘lajak o‘qituvchining estetik kompetentligi — bu estetik bilim, badiiy-obrazli tafakkur, qadriyatli munosabat hamda ta’lim-tarbiya jarayonini go‘zallik va garmoniya qonuniyatlari asosida loyihalash ko‘nikmalarini o‘zida birlashtirgan integral kasbiy-shaxsiy sifatdir.

2. Falsafa fanlari («Falsafa», «Estetika», «Etika», «Madaniyatshunoslik») va pedagogik turkum fanlarining mazmuniy hamda metodik integratsiyasi talabalarda dunyoqarash yaxlitligini ta’minlaydi, ularda globallashuv va raqamli axborot makonidagi g‘ayriestetik oqimlarga nisbatan mustahkam ma’naviy-estetik immunitetni shakllantiradi.

3. Ta’lim jarayoniga bosqichma-bosqich («1–4-kurslar kesimida») rivojlantirish tamoyillarini, interfaol falsafiy-estetik tahlil metodlarini (keys-stadi, aksiologik baholash, ijodiy loyihalar) hamda «Estetik tarbiya klasteri» mexanizmlarini tatbiq etish bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy-estetik tayyorgarligi samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi «O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida»gi PF-5847-son Farmoni // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 09.10.2019-y., 06/19/5847/3887-son.

2. Abdulla Sher. Estetika: Oliy o‘quv yurtlari talabalari uchun darslik. – Toshkent: O‘zbekiston, 2015. – 328 b.

3. Mirziyoyev Sh.M. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga Murojaatnomasi (2020-yil 24-yanvar). – Toshkent: O‘zbekiston, 2020. – 72 b.

4. Нисневич Ю.А. Информация и власть. – Москва: Мысль, 2000. – 175 с.

5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrdagi «Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshiriш chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi 1059-son Qarori.

6. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. – Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.

7. Umarova D. «Ommaviy madaniyat»ga qarshi kurashda estetik tarbiyaning o‘rni // O‘zMU xabarlari. – Toshkent, 2009. – № 4. – B. 75-76.

8. Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры. – Москва: Искусство, 1991. – 588 с.